

Sluttrappport BOLYST**Til: KMD****Fra: HJARTDAL KOMMUNE****Dato: 14/11/16**

Kommune:	HJARTDAL KOMMUNE
Prosjektnavn:	TUDDAL ÓFRÁ BYGD TIL LANDSBY
Prosjektleder:	ANNE BJØRG HAUGAN (-2013) STEFAN LANGFORS (2013-2016)
Leder i styringsgruppen:	RUNE ENGEHULT
Kontaktperson i fylkeskommunen:	LENE HENNUM
Forankring av prosjektet (flere kryss er mulig)	<ul style="list-style-type: none"> a) Styringsgruppe b) Forankring i befolkningen c) Samarbeid med andre aktører lokalt, regionalt eller nasjonalt
Mål og eventuelle delmål med prosjektet. I hvilken grad har prosjektet nådd eller er prosjektet på vei til å nå sine mål?	<p>Hovudmålet med prosjektet er å bidra til vidareutvikling av eit attraktivt og bærekraftig samfunn i Tuddal</p> <p>Resultatmål er omtalt under (i fete typer), med kommentar til måloppnåelse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gjennomført fyrste del av landsbyutviklinga, dvs opprusting av Aktivitetsparken og Kulturparken og tydeleggjering av landsbyen, i tråd med utarbeida plan ○ En grundig kartleggingsprosess er gjennomført av muligheter og styrker/svakheter med Tuddal sentrum. Det ble også jobbet med selve sentrumsavgrensningen. Det ble benyttet landskapsarkitekter i arbeidet, som gjennom en rekke folkemøter og andre fora hjalp bygdefolket å se bygda med nye øyne ○ Prosjektet brukte også disse erfaringene til å gi innspill inn i rullering av kommuneplanas arealdel. Det er gjort en rekke grep som styrker muligheten for en god utvikling av Tuddal sentrum i tråd med bygdefolkets ønsker og visjoner. Alt er langt fra gjennomført, men det gir en retning for videre utvikling, og en kortere vei fra tanke til handling. ○ Kulturparken er nå opparbeidet som et parkanlegg som tydeliggjør at man er i et sentrum. Det er bygd et ørefleksjonsrom i form av en arkitekttegnat trekonstruksjon som åpner seg ut mot og samtidig skaper et skjermet rom for rekreasjon og refleksjon. Konstruksjonen har fått en amfi-lignende form som også gjør at den kan benyttes av skole og barnehage til uteundervisning eller mindre arrangement. Det er også lagt til rette for juletre og strøm. Området har fått

	<p>belysning som får det til å framstå som vakkert og innbydende også i mørket, og ytterligere tydeliggjør sentrum.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Aktivitetsparken har fått en god start. Prosjektet har dessverre ikke blitt prioritert i de idrettspolitiske organ innafor prosjektperioden, men er prioritert på lista for 2017 og har lagt inn en søknad. Det er like fullt anlagt et aktivitetsområde i tilknytning til oppvekstsenteret med en del lekeapparater, samt en grillplass for sosialt samvær. Skiløypa er opparbeidet slik at den også kan benyttes sommerstid som tursti. Det jobbes videre i idrettslag og FAU med å styrke funksjonene, samt anlegge rasteplasser og tilrettelegge for mer bruk. ○ Tydeliggjøring av sentrum er også gjennomført gjennom andre større og mindre aktiviteter, bl.a. gjennom opphenging av bannere, oppgradering av bygdetunets portal og dets område ut mot veien. I tillegg driftes det nå på dugnad et lite døgnåpent öbibliotekö i form av Vesle Bokstua i tilknytning til sentrum. Dette har stoppeffekt og trekker også dagsturister og hyttefolk til sentrum. <ul style="list-style-type: none"> ● Offentleg toalett i landsbyen <ul style="list-style-type: none"> ○ Dette har ikke vært mulig å gjennomføre i perioden. Det har vist seg å være mer kostbart enn forutsatt, og det har også vært vanskelig å få en omforent plan for hvor det burde ligge. Det har likevel skapt en bevisstgjøring rundt vertskapsrollen, og hvordan man kan påböte manglende fasiliteter gjennom service og praktisk tilrettelegging. <ul style="list-style-type: none"> ● Kvinnenettverket i Tuddal, eit fora for kulturbasert næringsutvikling, kreativitet, nyskaping og samarbeid er sjölvgåande og aktivt <ul style="list-style-type: none"> ○ Tuddalsjentuön er tatt inn under bondekvinnelaget. Det har både ført til en revitalisering av et lag som slet med rekruttering av yngre medlemmer, og en trygg havn for utveksling av erfaringer og prosjekter på tvers av generasjoner og interesser. ○ Et prosjekt som ble født inn i gruppa var etableringen av en urtehage i tilknytning til bygdetunet. Her skulle man dyrke stedlige planter, og utforske historien rundt bruk av disse. Skolen ble involvert i prosjektet, og elever har öadoptertö hver sin urteart, slik at de tar på seg et ansvar for å stelle med dem og sørge for öpåfyllö der det er trengs. Man har invitert hyttefolk og fastboende til å forsyne seg med urter, slik at man på sikt håper å skape en arena for samhandling, historieforståelse og inkludering. Det grunnleggende prinsippet er felles eie, felles ansvar. Men altså med skolebarna som öfaddereö og tilsynsmyndighet. Skolen planlegger også å innarbeide dette i undervisningen som plattform for alt fra naturkunnskap til historie. ○ Det er etablert minst tre kvinnebedrifter som en direkte konsekvens av styrket tro på egne ideer og ferdigheter gjennom nettverket. Et linutsalg, en kiosk/kafe, og en husflidsbutikk.
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Troll i Tuddal - dei fem trolle i Tuddal (eventyret) er inkludera i landsbyutviklinga, blir aktivt bruka i kulturbasert næringsutvikling og i samanheng med folkestigen Bjårvatn rundt og aktivitetar på Bygdetunet <ul style="list-style-type: none"> ○ Det har vært jobba noe med produktutvikling, blant annet dukker. Flere ideer har vært på bordet, men ikke alle er realisert ennå. To hyttebeboere tok tak i segna for å videreutvikle historien (som er svært kort). ○ Dette arbeidet førte til at flere engasjerte seg, og det ble etter hvert født en idè om å lage en film løselig basert på segna da en av dem er pensjonert dokumentarfilm-produsent. Dette arbeidet er godt i gang, prosjektet har fått jevnlig kopier av opptak og råmaterieil. Visjonen er å utvikle det til ett eller flere salgbare produkter, samt at næringsliv i Tuddal kan bruke naturoptak som er skutt i samme om anledning til profilering av bygda, f.eks på hyttemesser. ○ Bygdetunet/museumslaget har avholdt en utstilling med troll som tema. Dette ble den beste besøkte utstillinga de har hatt. • Permanent ordning er etablert for info til og kommunikasjon med fast- og deltidsbuande <ul style="list-style-type: none"> ○ Gjennom prosjektet tok Tuddal utvikling ansvar sammen med en reetablering av den gamle öTreskopostenö. Denne ble også distribuert til hytteadressene der mulig. Konseptet har etterpå blit annektert til hele kommunen, i form av et bygdeblad som produseres i regi av Frivilligsentralen. Det må fortsatt jobbes med å vurdere hvilke kanaler som har største gjennomslagskraft og nytte-effekt. ○ I tillegg er det opprettet flere Facebook-kanaler med forskjellige tematiske plattformer. F.eks Tur- og løypeinfo, arrangementer og aktiviteter, og mer næringsretta virksomhet som uansett nok ville ha kommet som del av en naturlig utvikling senere år. Vi ser like fullt at Tuddal var tidligere ute enn mange andre aktører. • Rutinar for integrering av nye Tuddølar er etablert og velfungerande slik at alle føler seg velkomne og har lik moglegheit til involvering/inkludering i lokalsamfunnet. <ul style="list-style-type: none"> ○ Denne tematikken har vært behandla både i næringsliv, m,en kanskje aller mest i skole og FAU. Det dreier seg i stor grad om bevisstgjøring. ○ Et eksempel på konkrete aktiviteter var at Tuddal fikk en del fremmedspråklige innflyttere (arbeidsinnvandring fra f.eks Ukraina) hvor det oppstod språkbarrierer. FAU tok da initiativ til aktiviteter som ikke var spesielt språkavhengig, som f.eks akedager i aktivitetsparken der man kunne dele positive opplevelser sammen og slike skape relasjoner mellom både barn og voksne. • Auke i nyetableringar av bedrifter, spesielt m.t.p. opplevings- og/eller kulturbasert, i f.h.t. 2012-tala. <ul style="list-style-type: none"> ○ Det har vært en økning i antallet bedrifter innenfor segmentet.
--	--

Målsettingen er nok noe upresis, i og med at den ikke sier noe om hva man skal sammenligne med. Om man sammenligner med foregående femårsperiode (2007-2011) var det ingen etableringer innenfor de nevnte segmentene, mens det i målperioden var tre. I tillegg kommer blant annet en bryggerivirksomhet som har valgt å profilere seg tungt på Tuddalstilhørigheten.

- **Hyttefolket deltek aktivt i kultur- og næringsliv**

- Dette er det vanskelig å finne sammenligningstall på. I Bygdekvinnelaget har en hytteinnbygger vært leder i en del av prosjektperioden. Museumslaget melder om større engasjement fra hyttefolk både på dugnader og som idemakere og i form av praktiske initiativ. Løypelaget har også sett et økende engasjement, men en del av det kan nok tilskrives en del øturbulens som kom i kjølvannet av innføring av eiendomsskatt i perioden.

Det er også utarbeidet resultatindikatorer (fete typer), som følger med kommentarer:

- **Opprettholde skolen (1-7) og barnehagen i Tuddal**

- Dette målet er oppnådd. Men det skal ikke legges skjul på at den har vært öi spillö i budsjettprosesser underveis, og at den også er det inneværende år etter at ny inntektsmodell for kommunene slår uheldig ut for Hjartdal kommune. Elevtallet på skolen har flat noe, mens antallet barn i barnehagen har økt.

- **Auke i talet på tilflytta familiar og unge vaksne i forhold til ved avslutning av fase 1 (2012-tala).**

- Dette er også vanskelig å måle. Spesielt fordi det i perioden har vært en del innflyttere, men også en del utflytting. Folketallet har holdt seg rimelig stabilt, og tilflytterne er i hovedsak unge familier. Men vi ser en lignende trend i utflyttingen. Det er nok nærliggende å konkludere med at man ikke har oppnådd det underliggende ønsket bak målformuleringen i særlig grad.
- En annen faktor som er vanskelig å måle er hvor mange utflyttinger man har unngått. Opprettholdelse av skolen og etablering av flere kvinnearbeidsplasser har utvilsomt vært en positiv bidragsyter til å opprettholde bosetting. Om den er utslagsgivende er det vanskelig å svare kategorisk på.

- **Auke i omsetnaden innafor lokal handels- og reiselivsnæring (talfeste dette) i f.h.t. 2012 tala.**

- Det har vært en betydelig omsetningsøkning innenfor dette segmentet.

- Joker Tuddal har hatt en omsetningsvekst

siden 2012 på 23,2%

- Tuddal Høyfjellshotell har økt omsetningen med 14%
 - Andre aktører som driftes som ikke-rapporteringspliktige enheter (ENK, DA og lignende) har ved stikkprøver alle meldt om tilsvarende utvikling.
- Det er likevel vanskelig å skille ut hvor stor andel som kan tilskrives prosjektet. Det har vært en rivende utvikling i antallet besøkende til Gaustatoppen etter åpningen av Gaustabanen. Dette har utvilsomt generert markedsfordeler som man ikke kunne forutse ved prosjektets oppstart. Det er likevel oppløftende at næringslivet har tatt en tydelig posisjonsforhold til denne utviklingen, og griper mulighetene som byr seg.
- **Fleire hyttefolk som engasjerer seg i dugnads- og lagsarbeid og i næringslivet (vanskeleg å talfeste).**
 - Her vises til kommentar lengre oppe knyttet til deltaking i kultur- og næringslivet.
 - Det er fortsatt et uforløst potensiale i å engasjere hyttefolket f.eks i styrene i lokale virksomheter. Samtidig er det sensitivt å berøre denne tematikken ovenfor eksisterende næringsdrivende, hvor det gjerne er etablerte strukturer og hvor det kan oppleves som krenkende å utfordre disse.
- **Det er etablert nye kulturbaserte bedrifter og auka investering i eksisterende i f.h.t. 2012 tala. Spesiell fokus på kvinnebedrifter.**
 - Dette oppleves som oppnådd. Det har som tidligere nevnt vært tre rene kvinne-etableringer. Alle med utgangspunkt i stedlige verdier (mat, håndverk, personlige ferdigheter og lokaliteter)
 - I tillegg har f.eks den lokale kafeen i sentrum gjennom prosjektet realisert spennende ideer slik som Vesle Bokstua, som er et tillitsbasert bibliotek på ca 5 kvm i et frittstående lokale ved næringsbygget. Her kan alle som vil donere bøker de har lest, og slik gjøre dem tilgjengelige for andre. Bygget er alltid åpent, og om man ønsker det kan man også beholde bøkene man låner. Bøkene merkes med Tuddals-logoen.
- **Dei fem trolla i Tuddal er synlege både i nærings- og opplevingssamanheng**
 - Dette er i noe grad oppnådd, men først og fremst gjennom en større bevissthet rundt at dette er noe publikum er interessert i, og enkelt-tiltak av tidsbegrenset karakter.
 - Filmen Trollskap i Tuddal som er i produksjon kan, hvis kvaliteten er god nok, resultere i både produktutvikling og ytterligere bevisstgjøring på potensialet.
 - Kommunens næringsapparat vil følge opp dette videre i dialogen med næringslivet.

<p>Målgrupper for prosjektet, når prosjektet frem til disse?</p>	<p>Målgruppene har vært hel- og deltidsinnbyggere, tilflyttere og næringsliv. Spesielt forankringsprosessene var svært involverende. Det blir selvfølgelig en del prioriteringer underveis som gjør at engasjementet daler.</p> <p>Prosjektet mener likevel det er grunn til å understreke at en av prosjektets viktigste effekter har vært å skape et klima for å se mulighetene som Tuddal byr på. Dette gjelder, i varierende grad og form, for alle de nevnte målgruppene.</p>
<p>Resultat som er oppnådd i form av aktiviteter eller tiltak</p>	<p>Overraskende nok var det kanskje deltidsinnbyggerne (hyttefolket) som hadde en klarest formening om at Tuddal hadde mye uforløst potensial. Et nytt blikk på bygda er nyttig, og her var folkemøter, idèmyldring og selve veien mot målet med på å skape holdningsendringer og nytt tankegods som prosjektet tror og håper Tuddal vil profitere på i lang tid.</p> <p>Slik drister prosjektet påstanden om at prosjektet har endret ved selve de grunnleggende forutsetningene for å lykkes. Om det er nok over tid, og om det vil holdes varmt, gjenstår å se. Men også i den kommunale organisasjonen har prosjektet skapt et nytt blikk på Tuddal og mulighetene som finnes der.</p> <p>Det har i perioden vært et utall tiltak som ikke er realisert i denne omgangen, men som lever videre. Noen som kan nevnes er:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kjerringsteinløypa rundt Kovstulvann, der man ønsker å etablere det som vil bli en av landets tidligste preparerte skiløyper, som i tillegg vil være universelt tilpasset og kunne brukes som tursti om sommeren. Anlegget er idrettsfunksjonelt godkjent, og søker tippemidler kommende år. Tiltaket er knyttet opp mot økjerringsteinenø som har opp til flere lokale segn knyttet til seg. Den er i dag nærmest bortgjemt av økt vegetasjon. - Prøvebolig i spennende arkitektonisk utforming. Dette er både tegnet og arealdisponert. Men daværende grunneier ønsket ikke å realisere det før etter et generasjonsskifte. Dette skiftet er nå nært forestående etter at vedkommende gikk bort tidligere i år. - Wi-fi soner langs fylkesveien som både kan bidra til stoppeffekt og formidle informasjon om aktiviteter og området historie. Dette har Tuddal utvikling vedtatt å jobbe videre med. - Besøksenter ved nytt minikraftverk som nå har konsesjonssøknad til behandling. Grunneierne valgte her å stille dette som krav til konsesjonen da de ville at anlegget (som vil ha turbinhuset i sentrum) skulle bidra til en positiv sentrumsutvikling. De begrunnet det selv med lærdom de hadde tilegnet seg i prosjektet. - Utvikling av matprodukter og øtilbud tuftet på lokale tradisjoner. Det serveres nå bl.a. øTuddalssuppeø som et fast annonsert innslag som er blitt et populært tilbud både blant hyttefolk og tilreisende. På Stavsro ønskes det å etablere

	<p>öTuddal Rømmegrötstasjonö som energitilskudd for dem som skal vandre opp på Gaustatoppen.</p>
<p>Vurdering av framdrift i forhold til opprinnelig plan</p>	<p>a) Følger opprinnelig plan b) Forsinket pga. c) Det er foretatt følgende justering: Prosjektet er utvidet med ca et år. Dette både med utgangspunkt i forhold hos departementet, samt personalressurser i Hjartdal kommune. I tillegg ble en del tiltak satt tilbake av flomsituasjonen som oppstod i Tuddal i 2015.</p>
<p>Oppnådde resultater Hvor geografisk konsentrert har prosjektet hatt/vil ha effekt? (Kryss av)</p>	<p>a) Helt lokal effekt b) Effekten kommer innen flere kommune i regionen. c) Effekten kommer i hele fylket d) Effekten kommer i eget og andre fylker e) Effekten kommer i eget fylke, samt andre fylker og/eller utenfor Norge f) Vet ikke/ikke relevant</p>
<p>Kort beskrivelse av metodikk i prosjektet (max 250 ord)</p>	<p>Prosjektet har nytta PLP-metoden for sjølve organiseringa av prosjektet.</p>
<p>Overføringsverdi for eksempel til andre lokalsamfunn</p>	<p>Prosjektet mener det spesielt er noe å lære av det med å få et nytt blikk på egen bygd og kultur. Det å få gjort en landskapsanalyse av fagfolk som ble grundig presentert på folkemøter skapte for mange en aha-opplevelse.</p> <p>Det er selvsagt også gjort andre erfaringer, både gode og dårlige, som kan ha overføringsverdi. Dette gjelder blant annet involverings- og forankringsarbeid, forventningsavklaring og metodikk.</p> <p>Den overordnede problemstillingen er nok temmelig universell. Samfunnsutviklingen, sentraliseringen og overordnet politikk er utfordrende for mange små bygder. Infrastruktur som butikker og skole er viktige innsatsfaktorer for å opprettholde bosetting.</p> <p>Tilflyttingsmønsteret endrer seg også, man får en annen type tilflyttere, som gjerne har en öfilosofiö bak det å slå seg ned på bygda. I tillegg benytter spesielt landbruket i større og større grad utenlandsk arbeidskraft som både byr på ressurser og nye utfordringer. Det krever andre motivasjonsfaktorer for å holde på disse.</p> <p>En annen utfordring som det er gjort erfaringer på, er selve budsjett- og finanseringsproblematikker. Det har vært utfordrende å balansere et budsjett hvor så vidt mye av finansieringen var knyttet opp til dugnad og dernest betinget finansiering (andre tilskudd, spillemidler etc). Dette er både tidkrevende, og risikerer å komme i konflikt med departementets krav om at prosjektet ikke skal iverksettes før det er fullfinansiert. Prosjektet måtte på et tidspunkt ta en total gjennomgang</p>

	av prosjektet og rigge det annerledes i forhold til dette. Heldigvis har departementet vist seg lydhøre ovenfor disse problemstillingene, og har bidratt til å finne konstruktive løsninger.
Ekstern kommunikasjon og deltakelse på samlinger med utgangspunkt i prosjektet	<p>En rekke av de påfylls-seminarene som har vært arrangert i fylkeskommunal regi. Det er ikke ført noen samlet oversikt over hvilke, og på hvilket tidspunkt.</p> <p>I gjennomføringsfasen har det vært krevende ressursmessig, og man er i tillegg kommet over i mer praktiske problemstillinger. D</p>
Regnskap (satt opp slik at det kan sammenlignes med budsjettpostene)	Se vedlegg
Hvilke målsettinger i distrikts- og regionalpolitikken hører prosjektet inn under? (Sett kryss ved svaret, flere svar er mulig)	<p>a) Stabilisere eller øke befolkningen</p> <p>b) Styrke, sikre eller etablere arbeidsplasser</p> <p>c) Opprettholde/videreutvikle eksisterende virksomhet eller bidra til nyetableringer</p> <p>d) Økt innovasjon eller innovasjonsevne</p> <p>e) Økt kompetanse (både realkompetanse og formalkompetanse) for målgruppen</p> <p>f) Økt tilgjengelighet (bedre veier, havner, andre transporttiltak og breibånd)</p> <p>g) Styrke regionale sentra</p> <p>h) Å gjøre stedet/kommunen/området mer attraktivt som bosted eller lokaliseringssted for bedrifter?</p> <p>i) Å gjøre stedet/kommunen/området mer attraktivt som reisemål?</p>
Gi en kort omtal av hvordan arbeidet er tenkt videreført etter prosjektets slutt (maks 250 ord)	<ul style="list-style-type: none"> • En rekke tiltak og konklusjoner fra landskapsanalysen er overført til kommuneplanens arealdel, og slik sikret en videreføring der det er vilje og ønske om det. • Tiltak som er startet opp gjennom vil videreutvikles (Aktivitetsparken, Urtehagen, Kjerringsteinløypa, Trollfilmen m.fl.) i regi av lokale aktører. • Rapporter og erfaringer gjort gjennom prosjektet vil bli benyttet i kommunens videre arbeid med nærings- og bostedsutvikling. • Tuddal utvikling vil holde i Tuddals utviklede proffiløsning,, og videreutvikle destinasjonsside(r) og annet materiell i tråd med de føringer som er lagt i fellesskap.